

TARİH EĞİTİMİNDE HERMENEUTİK YAKLAŞIM

Yrd.Doç. Dr. Kadir ULUSOY*

ÖZET

Eğitim alanında öğrencilere bilgi edindirme süreci ile ilgili çalışmalar her zaman değişme ve gelişme göstermektedir. Ancak insanların okuduğunu anlaması ve yorumlayabilmesi eğitim sürecinde her zaman istenilen ve tercih edilen bir süreçtir. Bu çalışmada yorumlama yöntemi olarak adlandırılan hermeneutik ile tarih biliminde ve eğitiminde hermeneutiğin yeri üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak; tarih dersinde hermeneutik biliminin kullanılarak metinlerin ve belgelerin yorumlanabileceği görülmektedir. Öğretmenin, öğrencilerin ne anladığını öğrenip, işlenen konuyu yorumlatması tavsiye edilmektedir. Tarih öğretmeni, öğrencilerinin yorum yapmasına ve konu ile ilgili kendi anlamasını gerçekleştirmesine fırsat vermelidir.

Anahtar Sözcük: Hermeneutik, Tarih eğitimi, tarih

HERMENEUTIC APPROACH IN HISTORY EDUCATION

ABSTRACT

The studies with the process of informing the students in education area has always been changing and developing. However, people's comprehending what they read and commenting on the subject are always intended and preferred processes in education area. In this study, hermeneutic, referred as a interpreting method, and the importance of hermeneutic in history science and education are emphasized. As a conclusion, scripts and documents can be interpreted by using hermeneutic science in history lessons. History lesson teacher should give the students opportunities to interpret, and comprehend the subject himself. It is advised that the teacher should find out what the students have learned and make them interpret the subject.

Key word: Hermeneutic, History Education, History

---

* Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi ulusoykadir@gmail.com

GİRİŞ

Hermeneutik anlayış günümüzde birçok alanda kendisini hissettirmektedir. Özellikle edebiyat, sanat, felsefe, teoloji, sosyoloji gibi alanlarda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda hermeneutiğin tarih ve tarihselcilikle olan ilişkilerine de yer verildiği görülmektedir. Bilen (2001:17)'in belirttiği gibi “*Hermeneutik sosyolojik, felsefe tarih, edebiyat ve teoloji çevrelerinde bir sorgulama imkanı olarak durmaktadır. Bu sorgulama, edebiyat eleştirisinden, teolojik yorumlamaya, tarih biliminden doğa bilimsel yöntemlere kadar her türlü araştırma yöntemlerinin irdelenmesine yardım eder. Hermeneutik, düşünme kadar eylem yöntemleri üzerinde de araştırma, eleştiri, tahlil ve değerlendirme yapmaktır*”.

Tarih boyunca anlama ve yorumlama iç içe olmuştur. Taşdelen (2006)'in de belirttiği gibi; anlama sorunu, metni farklı şekillerde okuyup anlayabileceğimizi ve önümüzde farklı anlama seçenekleri olduğunu gösterir. Çünkü anlayan öznenin anlama edimine kendi öznelliğini katarak anlamayı bir yorumlama etkinliğine dönüştürür. Bunun için hermeneutik oldukça önemlidir. Hermeneutik başlangıçta daha çok metinleri özellikle de kutsal metinleri anlama ve yorumlama girişimiyle beraber ortaya çıktı. Çünkü kutsal metinler üzerinde anlaşılması güç ve karanlık olan yerlerin anlaşılmasına yarayan bir nevi yorumlama sanat öğretisi olarak algılanmaktaydı. Sejdini (2000:7)'ye göre; “*aynı zamanda Hermeneutik metnin içeriğinde rastlanan çelişkiler başta olmak üzere, metnin çelişmemesi gereken birçok şeyle (mesela aynı türden farklı bir metin veya hâkim olan bir ideoloji veya siyasi akım) var olan çelişkilerin ortadan kaldırılması içinde kullanılmıştır.*” Tarih boyunca yorum yapma özellikle insanların anlamalarıyla ilişkili olmuştur. Özellikle ilahi dinlerin yayılması aşamasında; önce dinin kitaplarını okuma, okuyan kişilerden dinleme, dinlediklerini veya okuduklarını anlama ve bunların da sonucunda yorumlama olayı sıklıkla görülmektedir. Tarihte özellikle dini konularda yorum yapmak için dini iyi anlamak, dini konuları iyi bilmek, ilahi kitapların hem “zahiri” hem de “batini” olarak anlamlarını yorumlayabilmek son derece hassas bir konudur.

Tarih derslerinde öğrencilerden beklenen en önemli kazanımlardan birisi de okudukları, metni, parçayı veya belgeyi doğru anlamalarıdır. Çünkü özellikle yoruma açık belge ve metinler farklı anlamları ortaya çıkarabilir. Heidegger (1995)'in de belirttiği gibi, tarih bilimi, şiir ve biyografi gibi yazı

biçimleri, insanın davranış biçimlerini, kapasitelerini, becerilerini, kısaca tinsel yapısını anlamının ve yorumlamanın biçimleridir (Heidegger: 1995).

Tarih içinde Hermeneutik denince akla ilk Heidegger ve öğrencisi Gadamer gelir. Türkiye’de de hermeneutik alanında çalışmalar az da olsa yapılmaktadır. Türkiye’de Hermeneutik alanında önde gelen isimlerden bazıları Kamuran Birand, Sabri F.Ülgener ve Doğan Özlem’dir. Son yıllarda bu alanda yapılan tezler ve çeviri eserler ve makalelerde de bir artış olduğu görülmektedir.

HERMENEUTİK NEDİR?

Palmer (2003)’a göre, hermeneutik kavramı Yunanca bir fiil olan ve genellikle “yorumlamak” olarak tercüme edilen “hermeneuein”den ve isim olarak da “yorum” anlamındaki “hermeneia” dan gelmektedir. Hermeneuein ve hermeneia kavramları antik çağlardan günümüze kadar gelebilen birçok metin içerisinde değişik kalıplarda görülmektedir.

Hermeneutik, Antik Yunan Tanrısı Hermes, yer (insanlar) ile gök (tanrılar) arasında bağ kurucu ve yeryüzünde yukarının (tanrısal olanın) yorumcusu (hermesneuta) olarak kabul görmekteydi. “Hermenötik” kelimesi kaynağını Hermes’in bu fonksiyonundan alır. Hermenötik (Hermeneutics) sözcüğü bir metnin içrek (ezoterik) anlamının bulunması, bir metnin asıl maksadının anlaşılması anlamlarında kullanılmaktadır ve yorum ilmi olarak kabul edilir (<http:1>). Hermeneutik yaklaşım, felsefeyi (problemlerini, konularını ve bunlara ilişkin yaklaşım tarzını) tarihsel-kültürel gerçeklikle olan bağlantısı açısından ele almaktadır(<http:2>; Günay:3). Dilthey (1999)’e göre; hermeneutik bilimi “yazılı eserlerin açıklanması sanatının öğretisidir ve hayati öneme sahip eserlerin açıklanmasında ortaya çıkan değişik yönelimler arasındaki savaştan, kuralları temellendirme gibi zorunlu bir ihtiyaçtan meydana çıkmıştır.”

Hermeneutik bakış açısı sosyal olgu için açıklamanın doğasını ve sınırlarını aydınlatır. Bu açıklamalar sosyal dünyaya ilişkin bilgimizi oluştururlar; araştırmacılar, öğretmenler ve öğrenciler, zihinsel arayışlarının niteliğini ve ufku çizdiği için hermeneutik anlayıştan yararlanırlar. Hermeneutiksel ilkelerin değerlendirilmesi sosyal dünyaya ilişkin araştırmalarda nelerin nasıl elde edileceğini gösterir ve bu sonuçlar, temel olarak, öğretimi yönlendiren ve öğrenimi etkileyen tarz üzerinde etkili olurlar (Kissack;2002:177). Yiğit (2002: 30)’e göre; “Hermeneutik veya diğer bir deyişle “yorum bilgisi”nin geriye dönük uzamı Helenistik döneme

kadar gider ve bu dönemde klasik metinlerin örneğin Homeros'un metinlerinin yorum içeren açıklamaları ile göze çarpar ve Kitab-ı Mukaddes gibi kutsal metinlere yorum düşme olarak da belirginleşir. İnsanın anlam yüklü dünyasını anlama ve yorumlama yöntemi olarak hermeneutik 19.yüzyıldan itibaren bilimsel düşünüş tarzı içinde sürekli tırmanışa geçmiş ve metot sorununa yen bir açılım getirmiştir. Bu açılımla modern bilimin katı pozitivist niteliklerinin değişmezliği sarsılmış, modern bilimdeki nesnel tavır sorgulanmıştır (Yiğit;2002: 1).

Dilthey'e göre son dört yüz yıldır git gide zenginleşen bir hermeneutik yazını mevcuttur. 16 ve 17. yüzyıllarda İncil'in Protestanlık yönünden açıklanması söz konusu olmuştur. 18. yüzyıldan 19. yüzyıla geçiş yıllarında Schleiermacher, Schegel, Humboldt ve diğerleri psikolojik/tarihselci görüşten hareketle klasik ve İncil'ci hermeneutiğin dar kalıplarını kırmaya çalışmışlardır. Tin bilimi (Geisteswissenschaft) adı altında yorum bilgisinin felsefi temelleri Dilthey tarafından derince sorgulanmış olup, Max Weber, Rotchaker, Heidegger, Gadamer, Apel ve Ricoeur'un çalışmalarıyla Hermeneutik gelişmiştir (Özlem 1993).

Hermeneutik Friedrich Schleiermacher (1768-1834) ve Wilhelm Dilthey (1833-1911)'in felsefi çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Hermeneutik 1960'lara kadar felsefe alanında hak ettiği yeri alamamıştır. Tâki Hans-Georg Gadamer'in çalışmalarında metot olarak kullanmaya başlanmasına kadar. Heidegger'in yardımlarıyla insanla ilgili bilimlerde genel bir metot olarak kullanılmaya başlanmıştır. Gadamer bize, hermeneutiğin uzun süre sadece anlama olarak bilinmesinin eksik olduğu konusunda yardımcı oldu, onun teorisiyle hermeneutiğin; sadece anlama değil, yorumlama, açıklama, yorumlamaya yeltenme, söyleme, olayları mantık üstüne oturtma, dünyadaki varlıkları anlamada bir model ve tarz olarak karşımıza çıkardı (Chan;1984).

Hans Georg Gadamer, yorum bilgisine (hermenötik/hermeneutik) yaptığı katkıyı Hakikat ve Metot (Truth and Method) adlı kitabını altmışlı yaşlarında yazmasıyla yapmıştır. Onun yorum anlayışı; "*anlamı*", yorumcunun noktasında arayan bir duruşa dayanır. Maksatçıların tersine o anlamın aktörün (agent) bağlamında sabit olmadığını tam tersine yorumcunun durduğu noktadan çıkarılacağını belirtir. Örneğin Fatih'in kardeş katlini uygun gören yaklaşımının anlamı Fatih'in zihninde değil yorumcunun verdiği anlamda aranmalıdır. Dolayısıyla eylem ile yorumcu arasında dinamik bir süreç söz konusudur. "Anlam sabit değildir, nitekim her yorumcunun belli bir eyleme farklı anlamlar vermesi bundandır. Kutsal metinlerin yorumunda bunu görmek daha kolaydır. Bilindiği gibi Katolik

görüş daha sonra Protestan anlayışını doğurmuştur. Bu anlayışta bile Kalvenizm ve Luther'in farklı yorumları söz konusudur” (http:3).

Genel anlamda kullanılan hermeneutik kavramı, “*daha çok anlaşılması güç ve metnin genel anlamı içerisinde ortaya çıkabilecek, önlenmesi var olanlarında yorumlama sayesinde bertaraf edilmesi*” için kullanılmıştır (Sejdini;2000:13). Gadamer hermeneutiği, geleneksel olarak geliştirmek ve bilgiyi aramak, bulmak için bir rehber olarak görmüş ve hermeneutiğin bilgiye ulaşmada önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir. Çok eskileri sevmek ve inanmak, doğarken eski bilgilerle doğmadım ama ben eskileri seviyorum o zamanlarla ilgili bilgiler arıyorum dersiniz; hermenetik, sizin o yıllarla ilgili düşüncelerinizde size yardımcı olur, düşüncelerinizin gelişmesini sağlar (Nuyen;2004). Hermeneutik, teorik çalışmalarda metinleri anlama, açıklama ve yorumlamada yardımcı olur. Beardslee (1979)’a göre; Hermeneutik yönteminde dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bunlar; “sezgi”, “geçmişini yeniden yaşamak”, “çevreyle kaynaşmak”, “tüm çabaları doğrulamak”. Bu sayede bilimsel çalışmaların, yeni keşifler yapmak ve bilimsel olarak yeni biçimler ortaya koyması gibi durumları ortaya çıkar. Birand (1998: 22-23)’a göre, “insan ruhunun ve tarih dünyasının derinliklerini kavrayan Dilthey, manevi dünyanın, insanın iç hayatından çıkan, içten yaşanılabilen olgulardan kurulduğunu kavramıştır. Tarihin akışı içinde ortaya çıkıp gelişen manevi kurum ve oluşumlar, historik ve sosyal gerçeklik içinde objektifleşen yaşantının ifadeleridir. Yaşantının bir ifadesi olan hayat denemeleri, historik ve sosyal dünya içinde objektifleşmişlerdir. Bundan dolayı, bu dünyanın kavranması, bir anlama metoduna göre işlenmesi ile mümkündür”.

HERMENEUTİĞİN ÖNEMİ

İnsanlar her zaman yanlış anlaşılma ile karşı karşıya gelebilir. Bu sebeple anlama özellikle, “*doğru anlama*” hermeneutik için oldukça önemlidir. Bu öneminden dolayı hermeneutik evrensel bir özellik taşımaktadır. Doğru anlama için anladıklarımızı doğru yorumlayıp insanlara aktarabilmek için o dili çok iyi bilmek zorunda olduğumuzu unutmamalıyız.

Hermeneutikle özellikle dini, tarihi, edebi metinler anlaşılma ve yorumlanmaya başlanmıştır. Dinler tarihine bakıldığında ister Yahudilik, ister Hıristiyanlık, isterse Müslümanlık olsun her din için, inananlarının anlama ve yorumlamaları önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin Müslümanlıkta kutsal kitap olan “*Kuran’ı Kerim*” din adamları tarafından

yorumlanmıştır. Bu çerçevede “Tefsir” bilimi gelişmiştir. Bu çerçevede hem “*Kuran*” anlaşılmasına, hem de yorumlanmaya başlanmıştır.

Friedrich Ast’a göre; yorumlanacak eserin hem şekli hem de içeriği kapsanmalıdır. Gustav Spet’e göre; Ast anlamayı üç şekilde göstermektedir. Bunlar:

*Tarihsel olanı yani eserin içeriği bağlamında,

*Gramer yani dilin formu bağlamında,

*Tinsel olanı, zamanın genel ve mucidin tikel tını bağlamındadır (akt: Sejdini;2000: 46). Ricoeur’a göre; bir metni yorumlamak üç boyutlu bir yorum edinimi gerektirir. Metnin yorumu “bir okurun metnin arkasındaki yazarı anlamak istediği anlamına gelmektedir), yorumu yapanın dünyasının yorumu (yorumcunun kendi yorumsal ufkunu anlama çabasıdır), yorumcunun beninin yorumu(yorumcunun belirlenmiş bir ego temelinde edimde bulunup bulunmadığını takdir etmektir” (Jeanrond; 2007). Hermeneutik, metinlerin iyi bir şekilde anlaşılıp yorumlanması için büyük önem taşır. Bunun için anlama çok önemlidir. Boeckh, anlamının gerçekleşebilmesi için iyi bir alt yapının olması gerektiğini savunur. Bu alt yapı yorumcu ile yorumlanan nesne arasındaki mesafeyi kapatma imkânını yorumcuya verecek yani yorumcuyu anlamanın eşiğine getirecek donanımdır. Bu donanımı anlama olayında aktif hale getirmeye “yorumlama” adı verilir. Boeckh’e göre dört çeşit yorumlama vardır: 1. Gramatik, 2. Tarihsel, 3. Jenerik veya Türsel, 4. Bireysel. Gramatik yorum olmadan metni konuşurmak; tarihsel yorum olmadan metnin zamanını bilmek; jenerik yorum olmadan metnin ne tür bir metin olduğunu bilmek ve bireysel yorum olmadan metnin kendine özgü anlamını ortaya çıkarmak mümkün olmaz (akt: Tatar;2004: 24-25).

Hermeneutikte yazarın ne dediğine mutlaka bakılacak ama ne demediğine de bakıldığı zaman okunan metin daha anlamlı olacaktır. Palmer (2003)’in aktardığına göre; Heideger Kant’ı yorumlarken sadece yazarın ne dediğini söylememektedir, böyle olursa gerçek bir yorumun başlaması gerektiği yerde durmak olur. Heideger, daha ziyade metnin ne söylemediğini araştırır. Metinde yazarın söylemediği ama metinde ulaşılabilecek bilgilere ulaşmaya çalışır. Herodot, özellikle tarihin yorumlu anlatımının ilk temsilcilerinden olup, olayları sadece kaydeden değil, olayların sebep sonuç ilişkilerini de vermeye çalışan bir alıcı konumundadır. Aristo’nun “anlama ve yorumlama” sorunlarının incelenmesi için felsefeye kazandırdığı hermeneutik/yorumlama kavramı, Türk-İslam kültüründe mantık sanatının

ikinci üstadı sayılan Farabî ile kullanılmaya başlamıştır. Aristo'nun "Peri hermeneias" risalesini O, bu manada yazmış olduğu El-İbâre adıyla şerh etmiş ve bu risalesi mantık kitaplarında yer almıştır. Platon ve Aristo'nun "önerme veya yorumlama" anlamında kullandığı "hermeneutik" (yorumlama/tabir etme) terimi zamanla üç kavramsal anlamda kullanılmıştır:

a. Bir manayı açığa çıkarmak, beyan etmek, dile getirmek. Okumak için önce anlama, anlama için de okuma gereklidir. Anlamanın zorluğu da karmaşıklığı da bu noktada düğümlenir. Metni anlama faaliyetinde parça-bütün ilişkisi söz konusudur. Metnin bütünü, onu oluşturan kelimeler, kelime grupları, cümleler ve ibareler sayesinde anlaşılabilir. Metnin parçaları da metnin bütünlüğü içinde anlaşılabilir.

b. Bir sözü bir başka sözle aydınlatmak, açıklamak, açılmak, tarif etmek, bildirmek. Açıklama, bir kavramı sözle ifade etme değil, bir durumu sözle ifade etmedir. Aristo'nun kullandığı anlamda, "doğrulama" ve "yanlışlama" bekleyen bir ifadedir. Klasik mantıkçılar yorumlama anlamında "ibare" kelimesini kullanırlar. Yorumlamanın yöntemi, yorumlama süreci içinde şekillenir. Açıklama, var olan bir anlam ve yönelim ufku içinde yapılmaktadır. Bu yönelim ve kavrayış alanına "ön-anlama" denir. Yorumlayan/alımlayan özne, bir durumu, bir konuyu, bir nesneyi önceden, yani bir ön anlama ile anlayabiliyor ki açıklama da bu açıdan onun anlam ufkuna girmektedir.

c. Çeviri, anlamayı sağlamak üzere yapılan özel bir yorumlama biçimidir. Çevirmen, iki dil arasında gidişli-gelişli aracılık yapan kişidir. Çevrilecek metnin dünyası ile okuyucunun dünyası arasında köprü olur. Çeviri, bazen aynı dilin farklı devirleri içinde yapılabilir, sözelimi Göktürk abidelerindeki Türkçe bugününün Türkçesine çevrilerek "anlama" gerçekleşir. Çevirmen, çeviri sürecinde gramatik, tarihî ve metinle ilgili pek çok araçla çeviriyi yapar.

Her üç anlamda da yorumlama faaliyeti, yabancı, kapalı, zaman ve mekân farkıyla uzaklaşmış bir ibare, metin veya nesneyle aşinalık kurmayı sağlar. Başka bir dilden aktarılan veya aynı dilin farklı zaman süreçlerinden uzaklaşan anlamı kapalı edebiyat eserlerini anlaşılır kılmak için yorumlama yapılır. Mevlana'nın Mesnevîsi, Yunus Emre'nin bazı şiirleri, Sadi'nin Bostan ve Gülistan'ı ile Hafız'ın Divan'ının her çağda Türkçeye defalarca çevirisi yapılmış, şerh edilmiş, adeta edebiyatın içinde bir "şerh edebiyatı" doğmuştur (Genç;2007: 393).

Skolâstik dönemde görülen metin yorumu ve analizleri, Antikite'nin yaratmış olduğu büyük uygarlığı kavrama ve yorsama uğraşısıdır ve bilim tarihçileri bu uğraşmayı yani ortaçağda görülen Antik Yunan metinlerinin yorumlanması çabalarını, yeniçağda aydınlanma hareketine önemli hazırlıklar olarak nitelerler (Yiğit;2002: 9).

Tatar (2004)'e göre; aydınlanmacı hermeneutik anlayışının önemli temsilcilerinden olan Chladenius hermeneutiği “ *bilgiyi yorumlama çabasıyla elde edenlere yardımcı olan bir sanat formu olarak değerlendirir.*” Buna göre yorum metinlerin sözel açıklaması (verbal explication) olarak pedagojik ve pragmatik karaktere sahiptir. Onun bu tutumunun gerisinde, makul olarak ve dilin kurallarına uygun düşecek şekilde yazarın kendi fikirlerini açıklıkla dile getirmiş olması durumunda metinleri anlamamanın bir sorun teşkil etmeyeceğine olan inancı bulunur. Chladenius akli, doğru yorum ve anlamamanın zemini olarak kabul eder. Bu zemin yazar ve yorumcu tarafından paylaşılan ve metinde somutlaşan bir şeydir (Akt:Tatar:2004) .

Ricoeur hem anlamamanın hem de açıklamanın, her yorum ediminde zaruri adımlar olduğunu vurgulamaktadır. Ricoeur insanların farklı metotlarla yapabilecekleri yorumlarda, kendi yeterliliklerini kanıtlamaları gerektiğini belirtmektedir (akt:Jeanrond;2007).

Gadamer'in tümel felsefe olarak kavradığı Hermeneutik, “anlama”ya dayanmıştır. Esasen “yorumlama”, “anlamaya” sonradan katılan, bir eylem değildir. Tersine anlamak demek, daima yorumlama demektir ve yorumlama da anlamamanın biçimini, somutlaşmasını gösterir. Bunun edebî esere uygulanması şu şekilde olabilir: Bir edebiyat eseri, yahut bir kültür eseri, tarihin, kültürün ve insan ruhunun dışı vurumu olarak bir varlık kazanır. Dolayısıyla varlık kazanan her kültür varlığı, hatta en basit bir metin bile anlam varlığına sahiptir. Sanat eserini anlamak, onu aynı zamanda yorumlamak demektir. Böyle olunca Hermeneutik, dar anlamda, sadece bir yöntem değil, bir yorumlama teorisi ya da bilimi olur.

Gadamer, işte bu “anlam varlığını” anlamaya çalışır. Ona göre anlamamanın nesnesi (obje) “öz”dür. Bu özü anlamak için geliştirdiği anlama teorisi edebiyat kuramcılarını, “tarihsellik”, “durumsallık”, “ufuk” kavramlarıyla çok etkilemiştir. Ona göre; bir edebî eseri anlamak, o eserde kendi tarihliğini bulmak demektir. Tarihîlik ise bilim tarihiyle ilgili değildir. Anlama yalın bir eylem değil, hayat tecrübesinin yapısına bağlıdır. Anlama tarih tarafından belirlendiği kadar; tarih de bizim onu anlamamız tarafından belirlenir. Tarih, insanın onu anlaması ve yorumlamasıyla oluşan bir tekâmül

sürecidir. Ancak bu noktada anlayanın yani özne'nin, içinde bulunduğu durum'un idrakinde olması gerekir. İnsan, "şimdi" denilen hâlihazır zamanın içinde yaşamakta olan bir varlık, bir özne'dir. Heidegger'in "işte şimdi burada" olmanın getirdiği bir "durum" içinde "olmak" önemli bir haldir, bir duruş-yeridir. Böylece "durum" kavramı, "ufuk" kavramını yaratır. Ufukun genişlemesi, şimdi'nin bir bilinç genişliğine kavuşması veya bilincin kendisini tarihî olarak kavraması demektir. "Şimdi", "geçmiş"i değil; geçmişe ait tarih bilinci, şimdi'yi belirler. "Şimdi"nin, "ufuk"lara sürekli giderek tarihin ya da onu temsil eden "gelenek"nin içinde eritilmesi "anlama"yı sağlar. "Yaşanan şimdi'nin ufku, yaşanmış bir tarihsel ufuk ile bütünleşir. Böyle bir süreç, anlamak dediğimiz süreci oluşturur.

Anlamak, bu anlamda insanın, içinde yaşadığı "şimdi" bilincini tarihe aktarması, tarihin içine yerleştirmesidir. Burada, birbirinden, farklı iki ufuk mu vardır? Biri, 'anlayan', insanın içinde yaşadığı ufuk, öbürü de, 'anlayanın' kendi içine yerleştirdiği ufuk. Buna göre, şimdi'yi tüm zamanın akışından çıkarıp bir ufuk olarak soyutlayamayız. Şimdi'ler sürekli olarak birbirine eklendiği gibi, "şimdi ufku" da sürekli olarak "öbür ufuklara" eklenir. Buradan da ufukların hareketliliği doğar, böylece ufuklar hareket edene göre değişirler. Hatta bu "şimdi ufku" için değil, aynı zamanda "geçmiş ufuklar" için de geçerlidir. Kendisinden insan hayatının doğduğu gelenek biçiminde var olan geçmiş ufku da sürekli olarak hareket içindedir. Ancak gerek şimdi, gerekse geçmiş ufuklar birbirinden ayrılamaz, buna göre "anlamak" işte bu şimdi ufkunu tarihsel ufuk içinde eritmek, kaynaştırmaktır. Böyle bir erime içinde eski ve yeni birbirini ortadan kaldırmaksızın, daima ve yeniden canlı bir şekilde gelişirler. Ancak bu durumu, geçmişle bir "özdeşleşme" saymak ve anlamamak gerekir. Gadamer, bu hususu çok güçlü bir dünya görüşü ve tarih bilincine sahip olmakla çözer (Genç;2007:397-398).

Genel anlamda hermeneutikın önemi iki temel işlevine göre anlaşılabilir. Bu temel işlevlerden birincisi hermeneutikın yorumlama, dolayısıyla doğru anlamaya getirdiği kurallar; ikincisi ve belki de en önemlisi, hermeneutikın felsefe ve hatta bütün tın bilimlerine, doğa bilimsel yöntemden bağımsız ve aynı derecede değerli bir metot imkanı sunmasıdır (Sejdini;2000:15).

TARİH EĞİTİMİNDE HERMENEUTİĞİN YERİ VE ÖNEMİ

Tarih, insan toplumlarının gelişimiyle ilgilenir; siyaset, toplum ve iktisat tarihi gibi alt dallara ayrılır. Tarih çalışmaları, kimlikleri ve akademik saygınlıkları bu yüzyılda ortaya çıkan ve saygın hale gelen antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve ekonomi gibi özelleşmiş alanlarla da ilgilendirilir (Kissack;2002:173).

Savile (1978)'e göre; tarihin amacı...geçmiş günümüzle mukayese ettirip ders aldırmaaktır. Tarih geçmiş çağlarda olanlardan ders almamıza çağdaş standartlar ölçüsünde doğru rehberlik eder. Böylece günümüzdeki insanların durumlarını görmemize geçmişle kıyaslamamıza fayda sağlar olumsuzluklara düşmememize pozitif yönde engel olur. Eğer biz geçmişteki insanların yaşam şifrelerini kullanmak istiyorsak onların yaşantısındaki şifrelerden anlamlı sonuçlar elde etmeliyiz. Tarihin ortaya çıkışından beri her nerede bir olay varsa bunları yorumlamak fikir üretmek önemlidir. Geçmiştekilerin yaşantısındaki şifreleri çözüp bize anlamlı sonuçlar vermesi de oldukça önemlidir. Geçmişin günümüzü etkilemesini önleyemeyiz.

Tarih bilinci, kişinin tarihsel zaman içinde kendini konumlandırabilmesi, sosyal olayları bu konum ve konumun getirdiği değerler sistemi ile oluşan perspektiften yorumlayabilmesini sağlayan zihinsel beceri olarak anlaşılabilir (Şimşek;2006:70). Safran (2006:38)'a göre; "Tarih dersinde kanıtı yorumlayarak bilgiye ulaşması istenen öğrenci, başarılı olabilmek için hem eski bilgilerini canlı tutmak, hem de onları kullanmak zorunda kalmaktadır." Burada dikkat edilmesi gereken hususlar da vardır. Bunların başında öğrencinin okuyup anlaması ve yorumlaması beklenen metin veya kanıtın öğrencinin yaş seviyesine, tarihi bilgi alt yapısına ve dil yeteneğine uygun olması ve öğrencinin okuduğunu anlayabilmesi gerekmektedir.

Herder'e göre tarih bilimi ve tarih felsefesinin başvuracağı kavrayış tarzı, "anlamadır." Çünkü tarih bilimi de tarih felsefesi de tarihsel olayları bu olayların yönlendiricisi ve güdümleniyicisi olarak kabul ettiği ide, norm türünden motiflerle tanımaya çalışır. Bu motifler her şeyden önce insanın kendi tininden çıkan doğada karşılığı olmayan şeylerdir. Bu nedenle, tarihsel olayların kavranabilmesi için, insan kaynaklı motifler ile bunların güdümlendiği insan eylemleri arasındaki ilişkinin anlaşılması gerekir (Özlem; 2001:77).

Hermeneutiğin ülkemizde, özellikle sosyal bilimler alanında etkili olmasını beklediğini belirten Özlem son yıllarda gitgide artan teolojik

hermeneutik çalışmaları konusunda şunları söyler: "Son zamanlarda, İslam'ı ve onun başlıca kaynağı olan Kur'an'ı yeniden yorumlama ihtiyaç ve arzusunun ülkemizde artmış olmasını ve bunun için hermeneutik yönteme başvurulmasını pek tabii ki olumlu buluyorum. Bununla birlikte şunların altının çizilmesi gerekir: Dogmasız dinsel teoloji hiç olmaz; bu nedenle en incelmış bir dinsel ideoloji bile felsefeyle bağdaşmaz. Felsefi hermeneutiğin çerçevelediği yorumlama faaliyeti, dogmatik yorumlamayı ve bunun ürünü olan yorumları ve onların ışığında gerçekleştirilen dinsel/teolojik değişimleri de, diğer insani/kültürel/tarihsel ürünler yanında anlamayı hedefler." Özlem, bu saptamalardan hareketle, nasıl bir yorumlama tarzına ihtiyacımız olduğunu şöyle ifade eder: "Dolayısıyla bizim ihtiyaç duyduğumuz yorumlama tarzı, dinsel/dogmatik yorumlama tarzından daha öncelikli olarak, devletinden ekonomisine, sanatından diline, sosyal tabakalarından örf ve adetlerine kadar, tarihimizin tüm görünümüne yönelik bir yorumlama tarzıdır (http:4; Günay:11).

Dilthey tarihi, bizim karşımızda bir nesne olarak duran geçmiş bir şey olarak anlamaz. Tarihsellik insanın doğması, yaşaması ve zaman süreci içerisinde ölmesi gibi zaten nesnel olarak belli olan konuları da göstermez. Tarihsellik iki anlama gelir:

1. İnsan kendisini içe bakış yoluyla değil hayatı nesnelleştirmek suretiyle anlar. "İnsanın ne olduğunu sadece tarih ona söyleyebilir." Diğer bir ifadeyle kişinin kendisini anlaması doğrudan değil dolaylıdır. Bu anlayış geçmiş dönemlerde oluşturulmuş ifadeler arasından hermeneutiksel bir dönüş yapmalıdır. Tarihe bağlı olduğu için insan, temelde ve zorunlu olarak tarihseldir.

2. İnsanoğlu kendi özünü değiştirme gücüne sahiptir bu sebeple insan kendi yaşantısını değiştirme hürriyetine de sahip olduğu söylenebilir o gerçek ve asli yaratma gücüne sahiptir. Tarihselciliğin doğurduğu bir diğer konu ise kişinin tarihten kaçamayacağıdır. Çünkü o, tarih içerisinde ve sürecinde ne ise odur. "İnsan tabiatının bütünlüğü sadece tarihtir." Hermeneutik teoriye göre insan sürekli geçmişi yorumlamaya bağlıdır. Bu sebeple insanın kendisini her zaman kendi fiil ve kararlarında mevcut bir mirası ve geçmişten gelen paylaşımlı bir dünyayı yorumlamak suretiyle anlayan "hermeneutiksel canlı" olduğu söylenebilir. Modern hermeneutik, kendi temellerini tarihsellik içinde bulmaktadır (Palmer:2003).

Hermeneutik felsefe geleneğinde "tarihsellik" ve "tarih bilinci" temel kavramlar arasında yer alır. Tarihselciliğin bir bilgi felsefesi olduğu kadar, bir özgürlük felsefesi ve bir siyaset felsefesini de içerdiğini belirten Özlem

(1999:211)'e göre; "ahlaksal ve siyasal açıdan saptanması gereken en önemli husus şudur: Evrenselcilik, tarihsellik bilincinden yoksun insanın bir bilimsel tavrı olmakla kalmaz hatta o, daha çok, özellikle siyasette, güçlülerin güçsüzleri ikna ve bağlı olarak aynı güçsüzlerin bireysel olarak ahlaken ve toplumsal olarak siyaseten hegemonya altına alma konusunda yararlanılan en güçlü araç da olur. Tarihsellik bilincinden yoksun insanı ve insan topluluklarını ise, evrensellik fikrine inanmaya ikna etmek zor değildir" (<http://5>; Günay:9-10).

Tarihsellik, tüm toplumlar için tarih-üstü, zaman-üstü değerlendirmelerin olamayacağı, her çağın kendine özgü bir gerçekliğe sahip olduğu fikrine dayanır (Vesek;2004:5). Habermas'a göre, tarihsel-hermeneutik bilimler nesnelliklerinin temelini etkileşim ya da iletişim bağlamında bulurlar. Bu disiplinler, eylem yönelimini mümkün kılan yorumlar sağlamak suretiyle karşılıklı anlama amacına dönük pratik bir ilgiye hizmet etmektedirler. Söz konusu disiplinler empirik-analitik bilimlerin tam tersine nesnelere manipüle edici ya da araçsal bir ilişkiyi değil, öznel arasında karşılıklı anlama ilişkisini gerekli kılmaktadır (West, 1998). Modern tarih eleştirilerinde hermeneutik önemli yer almaktadır. Avrupa'da Reform ile birlikte eleştiren tarih metodunun yükselmesi hermeneutiğin yeniden düzenlenmesini meydana getirmiştir. Çünkü önceleri sadece kutsal kitaplarla ilgili çalışmalarda kullanılıyordu (Ebeling:1964).

Tarih konularını işlerken öğretmen farklı yorumların olabileceğini düşünerek hareket ederse, öğrencileri için ezberlemenin yetersiz olduğunu, onların kendi anlama yeteneklerini kullanabilmelerinin yolunu da açmış olacaktır. Özellikle soyut öğrenme dönemine girmiş(öğretmenlerin genel kanısı 11 yaşında soyut öğrenme dönemi başlar) öğrencilerde, daha önceki yıllarda öğrendikleri bilgiler sayesinde onlarda özgün bir anlamayı gerçekleştirecek birikim, yaşantı ve kendine özgülük oluşturulmalıdır. Tarih öğretmeni, öğrencinin işlenen konularla ilgili yorumunu yapmasına ve öğrencinin kendi anlamasını gerçekleştirmesine olanak sağlamalıdır.

Özellikle tarih derslerinde okunan belge, vesika ve önemli konular hakkındaki yazıların doğru anlaşılması çok önemlidir. Tarihi kaynakların doğru anlaşılması ve doğru yorumlanması oldukça önemlidir. Tarih öğretmenleri veya tarih konularını işleyen sosyal bilgiler öğretmenleri doğru anlamının önemini nasıl gerçekleştireceğini öğrencilere anlatabilmelidir. Tarih dersi öğrencideki yorum gücünü ve yaratıcı düşünce yeteneğini geliştirebilmelidir. Bunun için öğrencilerin okuduklarını anlamaları ve yorumlamaları oldukça önemlidir. Okuduğunu anlayamayan,

yorumlayamayan çıkarımlarda bulunamayan bir öğrencinin tarih dersinden çok büyük kazanım elde etmesi beklenemez.

Okuma, anlama ile ilgili bir süreç olduğu için, yazınsal iletişimin adresine yönelik olarak hermeneutik bir yaklaşımın felsefi anlamda temelini oluşturur. Klasik hermeneutik, metinlerde yatan veya bulunduğu varsayılan anlamları ortaya çıkarmaya çalışan bir “yorum” öğretisidir. Nayhauss (1995)’a göre Gadamer, “hermeneutik” kavramıyla anlama yöntemini kast etmez, ona göre hermeneutik “anlama sürecinin bağımlı olduğu koşulların aydınlatılmasıdır. Hermeneutik için söz konusu olan yalnızca kültürel mirasın insanı nasıl etkilediğidir (akt: Tepebaşılı; 2006:607).

Anlama, yorumlama gibi hermeneutik eylemler, bilinçli insanların kullandığı yöntemler arasındadır. Özellikle tarih derslerinde geçmişi anlayıp, geleceğe yön verebilecek insanlar yetiştirirken hermeneutik bilimini mutlaka kullanmak gerekmektedir. Çünkü okuduğunu anlayamayan veya yanlış anlayan kişilerden olumlu ve mantıklı bir yorum beklemek akılcı değildir. Yorum yapabilmek için sadece yazılı metinleri okumak ve okuduklarından anladıklarını anlatmak yeterli değildir. Aynı zamanda anlatılan, söylenen bilgileri de anlayıp yorumlamak önemlidir. İyi bir okuyucu ve dinleyici olmak hermeneutiğin düzgün kullanılmasında oldukça önemlidir.

Tarihi bir metni veya olayı yorumlamak son derece önemlidir. Tarihi olayları, metinleri yorumlamak için yorumcunun konuyu anlaması ve objektif olması son derece önemlidir. Yiğit (2002)’in de belirttiği gibi yorumcu; hem kurguyu oluşturabilmeyi, olguyu betimlemeyi başarabilen hem de genel geçerliliğin standartlarını belirleyebilendir.

Hermeneutik alanında çok önemli bir yere sahip olan Wilhelm Dilthey’in araştırmalarında ele aldığı konuların çeşitliliği şaşırtıcı boyutlara varmasına rağmen, araştırmaları bir bütün olarak ele alındığında, “*tarihin insan hayatını anlamada anahtar olduğu inancına sahip olduğu*” fikri görülmektedir (Sejdini;2000:65).

Dilthey’in anlayışında yaşam asli olarak tarihsel bir belirlenişe sahiptir. Tarihsellik; tarihi bizden ayrı olarak karşımızda duran geçmişin bir nesnesi olarak düşünmemektir. Buna göre insan ile iç içe bulunmaktadır ve sadece tarih sayesinde kendisinin ne olduğunu anlayabilmektedir (Sejdini;2000:65). Yani Dilthey’e göre; “*tarih hayattan ayrı olan bir şey değildir.*” Her şey tarih sayesinde anlaşılabilir olmaktadır.

Tarihi metinleri açıklamak çok önemlidir. Çünkü objektif bir yorum yapılabilmesi için yazarın niyetinin, bakış açısının, psikolojik niyetinin iyi

bilinmesi gerekir. Yazarın metni yazarkenki niyeti metnin anlaşılma ve yorumlanması sürecini doğrudan ilgilendirir. Çünkü tarihçilerin yazdıkları olayı etkileyebilecek bir dünya görüşü ve tarihçilik geleneği vardır. Tarihte olayları yaşayan, deneyim sahibi olan, anlayan, anlatan, aktaran hep insandır.

Dilthey'e göre de, insanın bu özelliği çerçevesinde toplumsal yaşamdaki olayların tarihsel ve öznel olarak anlaşılmasını sağlamak amacıyla, toplum bilimine özgü bir yöntem olarak "hermeneutiği" ileri sürmüştür (akt: Yiğit;2002: 32). Hermeneutiğin sosyal bilimler için yöntem olması gerektiği görüşü ilk defa Dilthey tarafından ortaya atılmış ve temellendirilmiştir. Dilthey tarihselcidir ve insanın, hayatına dair her eğilimin tarihsel bağlamından kopuk olamayacağı iddiasındadır (Yiğit;2002: 47). Hegel'e göre tarih, biblikel metinlerin felsefi yorumunun özel bir sonucuna işaret eden bir terimdi, fakat Hegel'den sonra tarih, bütün biblikel yorumun çatısı oldu (Jeanrond;2007:196).

Tarihsel bilinç, kişinin kendi kavrayışına yön veren ön yargılarının farkına varmasını gerektirir veya onun dile getirdiği üzere "Anlama bir etki türü olduğunu ispatlar vekendisini bir etki olarak tanıır. Gadamer etkili tarihsel bilincin, bireyler arasında vuku bulan ben-sen ilişkisine benzer bir şey olduğunu öne sürer (Hekman;1999). Saf olmayan bilgiyi ayırt edemediğimiz ve tanımlayamadığımız sürece, onu saf bilgiden ayıramayız (Hekman;1999: 17). Yani tarihsel önyargılardan uzak durmak tarafsız bilgiye ulaşmak tarihi bir metni yorumlamada en önemli olaylardan biridir.

Tarihle ilgili metinler yorumlanırken insanlar kendi sınırlı bakış açılarını giderebilmeli ve özgür düşünebilmelidirler. Çünkü Humboldt'a göre, tarih asla teolojik bir ideal bütünlük açısından kavranamaz. Tarihçinin yapabileceği tek şey, kendi başlarına dağınık halde bulunan tek tek somut tarihsel olayları aralarında ilişkiler kurarak belli bir bütünlük ve tutarlık içinde kavramaya çalışmaktır. Bu bütünlük ve tutarlık sonuçta tarihçinin kendi yaratıcı hayal gücüyle tarihsel olaylara bakarken, onları anlamlı hale getirebilmek için ürettiği şeydir. Humboldt tarihçi ile tarihi olay arasındaki tarihte etkili olan dünya görüşünün ortak paylaşımı ve kavranışı ile aşıldığını kabul eder (Tatar;2004). Yani tarihçinin kendisi ile tarihi olay arasındaki boşluğu aşmasını sağlayan bir dünya görüşü veya tarih geleneği mevcuttur.

Droysen hermeneutiği genel bir tarihsel anlama kuramının zorunlu bir parçası haline getirir. Tarihsel materyali araştırma faaliyetine dayalı olan anlama çabası, eleştiri ve yorum olmak üzere iki süreci barındırır. Eleştiri,

tarihsel metinlerin güvenilirliğini tespit etmek, yorum ise bu metinlerde açığa çıkan tarihsel olguları değerlendirmek ve açıklamaktır (Tatar;2004).

Tarih derslerinde tarihsel olguların dışında yapılan değerlendirmeler sübjektif bir hal alır. Ancak tarihi yorumlarken objektif olmaya çalışmak en büyük erdemlerden birisi olsa gerek. Tarihi yorumlamayı herkes yapabilmelidir. Güngör (1995)'ün belirttiği gibi; tarihin yorumlanarak, insanlık için anlam kazanmasının kaçınılmaz olduğunu hepimiz kabul etmek zorundayız. Bu yüzden, sadece bilim adamları, filozoflar, mütefekkirler değil, halk yığınları da tarihi yorumlamalıdır (Güngör 1995: 72).

SONUÇ

Bir eseri veya belgeyi anlamak, onu izah etmek, yorumlamak insanın zihninde şekillenmiş olanın yeniden imal edilmesi ve üretilmesidir. Anlamada ve yorumlama esnasında okunan metnin dilinin anlaşılabilirliği ve sadeliği oldukça önemlidir. Okunan metnin dili ağır olursa okumayı gerçekleştiren kişi metni tam olarak okuyamaz ve metni doğru yorumlayamaz. Unutulmamalı ki anlamak ve yorumlayabilmek insanın en önemli özelliklerindedir. Doğada sadece insan anlar ve yorumlar.

Her eser dönemin kendine özgü koşulları dikkate alınarak yorumlanırsa daha anlamlı olacaktır. Çünkü değişen sosyo-ekonomik vb kültürel, siyasi gelişmeler insanların bakış açılarını değiştirmektedir. Jeanrond (2007:127)'un belirttiği gibi; *“her okur, çeşitli açıklayıcı hareketler tarafından sınanan kendi özel okuma perspektifi tarafından bildirilen ve sevk edilen metni anlayacağından, böylece zuhur eden metnin anlamı, her zaman bireysel okurların yeterliği ve performansına göre biçimlenecektir.”*

Metinlere yapılan yorum yorumcunun metine yüklediği anlama göre değişkenlik göstermektedir. Okunan metne sorulan sorular, yorumcunun yorumunu etkileyecektir. Tarihi bir metni okuyan kişi genellikle kendi zamanı ile o zaman arasında bir mukayese yaparak yorumlamaya gidecektir. Yorumcunun görevi bir olayı açıklayacak en uygun ifade tarzını bulmaktır. Yorumcunun okuduğu metnin dilini yazan kişi kadar yorumcunun da dil bilgisinin iyi olması gerekir.

Yazarın metni yazarken düşündükleri ile okuyanın anlaması ve yorumu bir birini tutmayabilir. Yazar ile yorumcunun fikirleri objektif olmalı ki birbirine yakın bir düşünce ortaya çıkabilsin. Hermeneutikte; yorum yapacak veya yapan kişi yazarın niyetini sorgulayabilir veya onun ne düşünmüş olabileceğini dikkate alabilir. Tarihinin görevi olayların tarihsel

etkisini ortaya çıkarmak, onların geçmiş hakkında söyleyebilecekleri şeyi yorumlamaktır.

Tarih dersinde hermeneutik bilimi kullanılarak aynı metinden öğrencilerin farklı anlamlar çıkabildiği görülebilir. Tarih öğretmeni, öğrencilerinin yorum yapmasına ve konu ile ilgili kendi anlamasını gerçekleştirmesine fırsat vermelidir. Öğretmen öğrencilerin ne anladığını öğrenip, anlatılmak istenilen doğru sonuca öğrenciyi ulaştırmalıdır. Okuma, dinleme, anlama ve yorumlama eğitimde çok önemli yöntemlerdir. Okumadan dinlemeden anlama olamaz, anlaşılmayan bir konuda da sağlıklı yorum yapılamaz. Öğrencilerin aynı metin üzerindeki farklı anlama durumları üzerinde durulacaktır. Tarih dersinde yer, tarih, kişi adları anlaşma maddelerini ezberleme sürecinde yorum yapma durumu söz konusu değildir. Ancak olayların etkileri, olayı yapan kişilerin düşünceleri, olaylarla ilgili belgeleri inceleme ile olaylarla ilgili analiz ve sentez sürecinde mutlaka olayları ve konuları doğru anlamak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

BEARDSLEE W. A. (1979) "Whitehead and Hermeneutic" *Journal of the American Academy of Religion*, Vol. 47, No. 1, Thematic Issue: New Testament Interpretation from a Process Perspective, pp. 31-37 Published by: Oxford University Press.

BİLEN O. (2001) *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları*, Ankara: Kitabiyat Yayınları.

BİRAND K. (1998) *Manevi İlimler Metodu Olarak Anlama*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

CHAN, A. (1984) Philosophical Hermeneutics and the Analects: The Paradigm of Tradition, *Philosophy East and West* 34.4 (421-436).

GENÇ İ. (2007) "Klâsik Türk Edebiyatı Metinlerini Anlamada Modern Yaklaşımlar" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4. (393-404).

GÜNGÖR, E. (1995) *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

HEIDEGGER, M. (1995). *Being and Time* (Tr. J. Macquarrie – E. Robinson). Oxford – Cambridge, Blackwell.

HEKMAN, S. (1999) *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik* (Çev: Arslan H., Balkız B.) İstanbul: Paradigma Yayınları

KISSACK M. (2002) “ Hermeneutik Ve Eğitim: İnsan Bilimleri Öğretmenleri İçin Düşünceler” (Çev: Taşdelen V.) *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, cilt:35 sayı 1-2.* (171 182).

JEANROND W. G. (2007) *Teolojik Hermenötik*, (Çev: Kuşçu E.), İstanbul: İz Yayıncılık.

NUYEN A.T. (2004) “The Contemporary Relevance Of The Confucian Idea Of Filial Piety” *Journal of Chinese Philosophy, Volume 31,(4),* (433-450).

ÖZLEM D. (1993) *Felsefe Yazıları*, İstanbul: Anahtar Kitaplar.

ÖZLEM D. (1999) *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Kelepir Yayınları.

ÖZLEM D. (2001) *Tarih Felsefesi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

PALMER E. R. (2003) *Hermenötik*, (çev: Görener İ.), İstanbul: Anka Yayınları.

SAFRAN M. (2006) *Tarih eğitimi, Makale ve Bildiriler*, Ankara: Gazi Kitabevi.

SEJDİNİ Z. (2000) *Hermeneutik Felsefi Temelleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

SAVILE, A. (1978). “Historicity and the Hermeneutic Circle.” *New Literary History* 10, 1 49-70.

ŞİMŞEK A. (2006) “Tarihsel Romannın Eğitimsel İşlevi” *Bilig, Volume: 37:* (65-80)

TATAR, B. (2004). *Hermenötik*, İstanbul: İnsan Yayınları.

TEPEBAŞILI, F. 2006 “Edebiyat Öğretiminde Waldmann Modeli” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Volume:16.* (605-617).

VESEK, S. (2004) *Doğan Özlemde Hermeneutik*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji Ve Metodoloji Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

YİĞİT, R. (2002) *Bilimsel Düşünüşte Hermeneutiğin Yeri* Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

WEST, D. (1998) *Kıta Avrupa'sı Felsefesine Giriş: Rousseau, Kant, Hegel'den Foucault ve Derrida'ya* (Çev. Cevizci, A.) İstanbul: Paradigma Yayınları.

KULLANILAN İNTERNET KAYNAKLARI

*(http:1)http://tr.wikipedia.org/wiki/Hermeneutik (Erişim tarihi: 21.02.2008)

*(http:2,4,5) Mustafa Günay *Türkiye'de Hermeneutik (Yorum bilgisi)* "httpwww20.uludag.edu.tr~felsefetkaygidergi0023-1.pdf" (Erişim tarihi:15.10.2007).

*EBELING G. (1964) *The New Hermeneutics and the Early Luther* http://theologytoday.ptsem.edu/apr1964/v21-1-article3.htm" (Erişim tarihi: 08.03.2008).

*(http:3)Hans Georg Gadamer: http://tr.wikipedia.org/wiki/Hans-Georg_Gadamer (Erişim tarihi: 15.07.2008).

*DILTHEY, W. (1996) *Hermeneutics and the Study of History* (Ed. Rudolf A. Makkreel, Frithjof Rodi). Princeton – New Jersey, Princeton University Press.

http://www.questia.com/library/book/hermeneutics-and-the-study-of-history-by-wilhelm-dilthey-rudolf-a-makkreel-frithjof-rodijsp (Erişim Tarihi: 25.05.2008)

*Taşdelen V. (2006) "Edebiyat eğitimi: Hermeneutik bir yaklaşım" *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 169, 34. http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/169/vefa.doc (Erişim tarihi: 09.09.2007).